

Mens is gehoorzaam, zelfs als dat schadelijk is voor een ander

Onderzoekers: we volgen vaker een onethisch verzoek op dan we denken

Mensen gehoorzamen snel een autoriteit, zelfs als ze iets moeten doen dat schadelijk is voor anderen, zoals anderen pijnlijke schokken toedienen omdat een proefleider dat vraagt. Ruim zestig procent gaat zelfs tot de maximale schok, zo liet Stanley Milgram bijna vijftig jaar geleden zien in zijn bekende gehoorzaamheidsonderzoek aan Yale University. Zoiets geldt ook nog in deze tijd, zo ontdekte Paul van Lange van de Vrije Universiteit Amsterdam met een internationaal team van onderzoekers. Zij berichten hierover in de laatste editie van het tijdschrift Social Influence.

Gehoorzamen, weigeren of klokkenluiden

De onderzoekers vroegen proefpersonen om in uitsluitend positieve bewoordingen hun vrienden uit te nodigen om mee te doen aan de herhaling van een onderzoek dat ronduit immoreel was, maar in werkelijkheid nooit was of zou worden uitgevoerd. In dit zogenaamde onderzoek, uitgevoerd in Italië (Rome), werden zes mensen gedurende langere tijd alleen in een ruimte geplaatst waarin ze niets konden horen of zien, "om zo de relatie tussen zintuiglijke deprivatie (tekort) en bepaalde hersenfuncties te meten." De ervaringen waren vreselijk, vertelde de onderzoeker daarbij. Er ontstonden paniekreacties, mensen gingen visueel en auditief hallucineren en een aantal proefpersonen die daar om vroegen werden niet eerder uit de ruimte gelaten omdat de resultaten zo belangrijk waren.

De proefpersonen werd op het hart gedrukt om hun vrienden vooral geen negatieve informatie te geven. Hun positieve beoordeling zou bovendien heel belangrijk zijn voor het krijgen van toestemming van de ethische commissie. Dit werd gerechtvaardigd door te zeggen dat dergelijk onderzoek belangrijk is voor de voortgang in de wetenschap. De proefpersonen konden niet gehoorzamen of gehoorzamen door een positieve boodschap te schrijven (en dus te liegen). Maar bovendien konden ze klokkenluiden door anoniem een formulier in te vullen waarin dit onethische onderzoek kenbaar werd gemaakt aan de ethische commissie.

Gehoorzame proefpersonen

Toen het scenario van dit onderzoek werd voorgelegd aan een steekproef van studenten, verwachtte nog geen vier procent van zichzelf te zullen gehoorzamen - en bijna 65 procent te zullen klokkenluiden. Van anderen verwachtte zij ook dat maar een klein aantal zou gehoorzamen (19%), dat een groot aantal dat niet zou doen (44%) en dat er een redelijk aantal klokkenluiders zou zijn (37%). Echter, drie van de vier proefpersonen die daadwerkelijk voor de keuze werden geplaatst gehoorzaamden en schreven een positieve beoordeling; de rest gehoorzaamde niet, waarvan minder dan tien procent besloot te klokkenluiden.

Nabijheid van autoriteit essentieel

VU-hoogleraar Paul van Lange: “Er lijkt een groot verschil te zijn tussen wat men doet en wat men zegt te gaan doen, of wat men van de ander verwacht. De kans dat proefpersonen gehoorzamen aan een onethisch verzoek wordt te laag ingeschat. Ook wordt de kans op klokkenluiden overschat. Kennelijk is de ‘macht van de situatie’ zo sterk dat mensen zich snel laten overtuigen mee te werken aan een ronduit onethisch verzoek - waarop men toch makkelijk nee zou kunnen zeggen. Bij Milgram waren de proefpersonen sterker gevangen in de situatie met een autoriteit, ze konden niet zo maar weglopen en raakten in een fuik waarbij ze steeds hogere schokken toedienden. In ons experiment waren zij anoniem: ze namen de beslissing zonder dat de proefleider er bij was. Ook was er tijd om na te denken en het werd duidelijk gemaakt hoe ‘afkeurenswaardig’ dit voorgenomen experiment was. Je zou kunnen zeggen dat mensen gehoorzamen aan de autoriteit die het meest nabij is en niet zozeer het instituut dat hen expliciet de keuze geeft om te klokkenluiden. Dit doet vermoeden dat de (psychologische) nabijheid van een autoriteit (of vertrouwenspersoon) essentieel is bij ethische kwesties.”

NOOT VOOR DE REDACTIE

Het artikel “[*To defy or not to defy: An experimental study of the dynamics of disobedience and whistleblowing*](#)” is verschenen in de laatste editie van het tijdschrift Social Influence.

Persvoorlichting VU

T 020 5985666

E pers@vu.nl

Paul van Lange

T 06 17730443

E pam.van.lange@vu.nl